

Artur Olechno

Służby specjalne w systemie politycznym Ukrainy

SŁOWA KLUCZOWE:

*Ukraina, służby specjalne, bezpieczeństwo państwa,
Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, Rada Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy*

Ukraina po raz kolejny znajduje się w fazie dużej reformy całej administracji państwowej, która nie omija również i sfery bezpieczeństwa. Bardzo duża zmienność struktur organów państwowych w tej materii sprawia pewien problem w przedstawieniu tytułowego zagadnienia. Chęć reform jest szczególnie widoczna w ostatnich kilku latach, kiedy to w targanym konfliktami kraju obnażone zostały wady systemu bezpieczeństwa, w tym w funkcjonowaniu służb specjalnych. Rok 2016 miał być kolejnym, na który zaplanowano liczne zmiany. Część ustaw została już uchwalona, dla części brak jest aktów wykonawczych, część pozostała w sferze projektów. Największe zmiany zostały zaplanowane w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, których efektem ma/miała być właściwie całkowita restrukturyzacja resortu¹.

¹ Z tego też powodu można powiedzieć, że artykuł przedstawia służby specjalne Ukrainy okresu przejściowego. Przykładowo w połowie 2016 r. Rada Najwyższa uchwaliła ustawę „O organach wewnętrznych” Zgodnie z jej postanowieniami do organów wewnętrznych planowano włączyć Policję Narodową, Państwową Służbę ds. Sytuacji Nadzwyczajnych (wcześniej MON), Państwową Służbę Migracyjną i Gwardię Narodową. Ustawa została zawetowana przez prezydenta i w konsekwencji odrzucona przez parlament w styczniu 2016 r. (projekt Nr 2561 – *Pro orhany unutrisznich spraw*). Niewykluczone, a właściwie niemal pewne jest, że w najbliższym czasie pojawią się kolejne tego typu nowelizacje.

Konsekwencją rozpadu Związku Radzieckiego i proklamowania Deklaracji o suwerenności Ukrainy była konieczność utworzenia nowej struktury organów państwowych. Jednym z pierwszych obszarów, które objęto reformą było bezpieczeństwo republiki². Dnia 20 września 1991 r. Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła powołanie Służby Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy w miejsce właśnie likwidowanego Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego USRR³. W zamyśle miał to być organ podporządkowany prezydentowi i objęty kontrolą parlamentu, którego przewodniczący miał kierować Służbą do czasu wyboru pierwszego prezydenta⁴. W 1992 r. Rada Najwyższa uchwaliła, obowiązującą do dziś, ustawę o Służbie Bezpieczeństwa Ukrainy⁵. Dało to początek dzisiejszym strukturalnym ukraińskim służbom specjalnym.

Obok SBU na struktury służb specjalnych składa się Główny Zarząd Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy (GUR), Służba Wywiadu Zagranicznego Ukrainy (SWZ), Państwowe Biuro Śledcze, Państwowa Służba Specjalnej Łączności i Ochrony Informacji, Policja Narodowa Ukrainy, jak również Wydział Operacyjno-Śledczy Państwowej Służby Granicznej Ukrainy⁶, Gwardia Narodowa Ukrainy⁷, a także działające przy prezydencie: Komitet ds. wywiadu oraz Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy⁸.

² Od roku 1918 na terytorium Ukraińskiej Republiki Socjalistycznej działały radzieckie służby specjalne. W latach 1941–1947 w strukturach Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów funkcjonowała Służba Bezpieczeństwa (Służba Bezpieki) prowadząca działalność wywiadowczą i kontrwywiadowczą. Por. K. Kraj, *Służby specjalne Ukrainy*, „MMS Komandos” 2010, nr 7–8, s. 38.

³ Postanowa Werchownoji Rady Ukrainy z 20.09.1991, *Pro Stworennja Służby Nacionalnoji Bezpieki Ukrainy*, Nr 1581-XII.

⁴ Dopiero na 1 grudnia 1991 r. przewidziano łącznie referendum niepodległościowe i wybory prezydenta.

⁵ Ustawa Ukrainy z 25.03.1992, *Pro Szuzbu Bezpieki Ukrainy*, Nr 2229-XII.

⁶ Zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne PSGU.

⁷ Odtworzone w 2014 r. jednostki żandarmerii wojskowej, podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych Ukrainy, których zadaniem jest m.in. zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego, zwalczanie organizacji terrorystycznych i nielegalnych grup paramilitarnych. Por. Ustawa Ukrainy z 13.03.2014, *Pro Nacionalnuju Hwardiju Ukrainy*, Nr 876-VII.

⁸ Stąd przedstawiono rozwiązania aktualne na początek 2016 r., a ewentualne propozycje zmian lub wprowadzone zmiany zostały wzmiankowane. Przykładowo pominięto likwidowane organy milicji, jak np. Milicja Podatkowa Ukrainy,

Ostatni z wymienionych organów posiada rangę konstytucyjnego⁹. Jest to jeden z dwóch organów konstytucyjnych działających przy prezydencie (drugim jest *de iure* Przedstawicielstwo Prezydenta Ukrainy w Autonomicznej Republice Krym). Zgodnie z art. 106 p. 18 konstytucji, prezydent stoi na czele Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, która według art. 107 jest organem koordynującym sprawy bezpieczeństwa narodowego i obrony poprzez koordynowanie i kontrolę działania organów władzy wykonawczej w sferze bezpieczeństwa narodowego i obrony¹⁰. W skład Rady, który ustalany przez prezydenta, wchodzi z urzędu: premier, minister obrony, przewodniczący Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, minister spraw wewnętrznych oraz minister spraw zagranicznych. W jej posiedzeniach może ponadto uczestniczyć przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy i inne osoby¹¹. W uzupełnieniu konstytucja stwierdza, że postanowienia RBNiO wchodzi w życie za pośrednictwem dekretów prezydenta, a w sprawach kompetencji i funkcji Rady odsyła do ustawy.

Radę powołano w 1996 r. na mocy dekretu prezydenta, a właściwa ustawa została uchwalona dopiero dwa lata później¹². Zgodnie z ustawą, do zadań Rady należy: wnoszenie wniosków co do polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony; koordynacja i sprawowanie kontroli nad działalnością organów władzy wykonawczej w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony w czasie pokoju; koordynacja i sprawowanie kontroli nad działalnością organów władzy wykonawczej w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony w warunkach stanu wojennego i nadzwyczajnego lub w przypadku zaist-

⁹ Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy zastąpiła powołaną w 1991 r. Radę Obrony Ukrainy.

¹⁰ Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 (254K/96-WR).

¹¹ Powyższy skład RBNiO ustalany przez prezydenta, mogą uzupełniać kierownicy wybranych centralnych organów władzy wykonawczej. Wg dekretu w skład Rady wchodzi z urzędu Premier, Sekretarz Rady, minister obrony, szef Służby Bezpieczeństwa, minister spraw wewnętrznych, minister spraw zagranicznych, minister ds. sytuacji nadzwyczajnych i ochrony przed skutkami katastrofy w Czarnobylu, minister finansów, minister sprawiedliwości, minister ekonomii, szef Administracji Prezydenta Ukrainy, przewodniczący Państwowego komitetu ds. ochrony granic Ukrainy, Prezydent Państwowej Akademii Nauk, szef Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy – Pierwszy zastępca ministra obrony. Dekret Prezydenta Ukrainy z 2.02.2000 *Pro nowyj skład Rady nacionalnoj bezpeky i oborony Ukrajiny*, Nr 162/2000.

¹² Ustawa Ukrainy z 3 kwietnia 1998 r., *Pro Radu nacionalnoj bezpeky i oborony Ukrajiny*, Nr 183/98-WR. Do czasu uchwalenia ustawy Rada funkcjonowała w oparciu o powołujący ją Dekret Prezydenta Ukrainy z 30.08.1996, Nr 772/96.

nienia sytuacji kryzysowych zagrażających bezpieczeństwu narodowemu Ukrainy.

W ramach przyznanych kompetencji, RBNiO rozpatruje i omawia na swoich posiedzeniach sprawy, które zgodnie z Konstytucją, ustawami czy doktryną wojenną Ukrainy należą do sfery bezpieczeństwa i obrony państwa, oraz przedstawia prezydentowi swoje propozycje w sprawach: strategicznych interesów państwa, kierunków polityki obronnej we wszystkich sferach działalności państwa (ekonomicznej, socjalnej, naukowej, technicznej, zbrojeniowej i inne); projektów programów państwowych, doktryn, ustaw, dekretów, dyrektyw Głównodowodzącego Sił Zbrojnych, umów międzynarodowych i innych aktów związanych z bezpieczeństwem państwa; unowocześnienia systemu bezpieczeństwa państwa, utworzenia, reorganizacji bądź likwidacji organów władzy wykonawczej w tym zakresie; projektu ustawy budżetowej uwzględniającej wydatki na bezpieczeństwo i obronność państwa; zabezpieczenia finansowego, kadrowego i organizacyjnego systemu bezpieczeństwa narodowego oraz sposobów wykrywania zagrożeń, kontroli organów powołanych do wykonywania zadań związanych z bezpieczeństwem państwa, a także spraw dotyczących ogłoszenia stanu wojny, powszechnej lub częściowej mobilizacji, wprowadzenia stanu wojennego bądź wyjątkowego, oraz ogłoszenia określonych terenów obszarami nadzwyczajnej sytuacji ekologicznej. Ponadto RBNiO sprawuje bieżącą kontrolę nad działalnością organów władzy wykonawczej w omawianym zakresie; w swych analizach wykorzystuje analizy specjalistycznych organów władzy wykonawczej, państwowe i naukowe urzędy, przedsiębiorstwa i organizacje wszelkich form własności; inicjuje przygotowanie aktów normatywnych i dokumentów w sprawach bezpieczeństwa narodowego i obronności, opracowuje ich zastosowanie w praktyce i przewiduje rezultaty; koordynuje i kontroluje przeniesienie centralnych i terenowych organów władzy wykonawczej w warunkach stanu wojennego lub nadzwyczajnego; kontroluje i koordynuje działalność organów samorządu terytorialnego w warunkach stanu wojennego lub nadzwyczajnego; kontroluje i koordynuje działalność organów władzy wykonawczej w celu zapobieżenia zbrojnej napaści, organizacji obrony, ochrony życia, zdrowia, praw i wolności obywateli, zachowania porządku publicznego w warunkach stanu wojennego bądź wyjątkowego, oraz nadzwyczajnej sytuacji ekologicznej.

Organizacją prac Rady i wykonaniem jej decyzji zajmuje się Sekretarz Rady, powoływany i odwoływany ze stanowiska przez prezydenta i jemu bezpośrednio podporządkowany. Prezydent powołuje również na wniosek Sekretarza jego zastępcę. W granicach kosztów przewidzianych

budżetem państwa możliwe jest tworzenie komisji roboczych i organów konsultacyjnych Rady. Funkcje i uprawnienia tych organów określają oddzielne przepisy zatwierdzone dekretemi prezydenta. Zabezpieczenie informacyjno-analityczne i organizacyjne prac Rady, wykonuje podporządkowany Sekretarzowi aparat Rady. Funkcje, strukturę i ilość etatów aparatu Rady określa prezydent¹³.

Wśród organów ukraińskich służb specjalnych na pierwszy plan wysuwa się **Służba Bezpieczeństwa Ukrainy**. Jest to organ podporządkowany prezydentowi i Radzie Najwyższej, powołany do zapewnienia bezpieczeństwa państwa, koordynowania i kontrolowania organów służby bezpieczeństwa. Na czele służby stoi Szef (*Hołowa*), powoływany przez parlament na wniosek prezydenta, który to ponadto powołuje pierwszego zastępcę oraz zastępców Szefa SBU na jego wniosek.

W skład struktur SBU wchodzi aparat centralny, podporządkowany Szefowi SBU, złożony z departamentów¹⁴, zarządy regionalne SB, Centrum Antyterrorystyczne przy SB oraz instytuty szkoleniowe, naukowe, naukowo-badawcze oraz inne zakłady i przedsiębiorstwa.

Wśród wydziałów centralnych zwracają uwagę: Departament Informacyjno-Analityczny, realizujący i koordynujący pracę komórek organizacyjnych aparatu centralnego oraz zarządów regionalnych w zakresie zabezpieczenia w informacje i analizy właściwych organów państwa; Departament Kontrwywiadu, którego zadaniem jest: ujawnianie, uprzedzanie, zapobieganie i demaskowanie prób podejmowanych przez zagraniczne służby specjalne mogących wpływać na korzystny dla siebie rozwój sytuacji na

¹³ Do głównych struktur aparatu należy m.in. Urząd ds. koordynacji polityki bezpieczeństwa narodowego, Urząd ds. informacji, Urząd ds. planowania obronnego, Urząd ds. socjalno-politycznych aspektów bezpieczeństwa narodowego czy Urząd ds. strategii bezpieczeństwa ekonomicznego. Szerzej na temat Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy zob. np. A. Olechno, *Instytucja Prezydenta w systemie konstytucyjnych organów Ukrainy (1996–2005)*, Toruń 2009, s. 208 i n.

¹⁴ Departament Kontrwywiadu, Departament Ochrony Kontrwywiadowej Bezpieczeństwa Ekonomicznego Państwa, Departament Ochrony Kontrwywiadowej Bezpieczeństwa Informatycznego Państwa, Departament Ochrony Państwowości, Departament Przedsięwzięć Operacyjno-Technicznych, Departament Operacyjnego Dokumentowania, Departament Ochrony Tajemnicy Państwowej i Licencji, Departament Walki z Korupcją i Zorganizowaną Przeszłością, Departament Śledczy, Departament Walki z Terroryzmem, Ochrony Uczestników Postępowań Sądowych i Pracowników Organów Porządku Publicznego (była jednostka specjalna Alfa) oraz Departament Zabezpieczenia Informacyjno-Analitycznego, Kadrowego, Prawnego, Gospodarczego, Finansowego, Medycznego i in. Zob. Ustawa Ukrainy z 20.10.2005, Pro zahalnu strukturu i czislenist Służby Bezpieky Ukrainy, 3014-IV.

Ukrainie; ochrona obywateli Ukrainy przed ich wciąganiem w działalność skierowaną przeciwko interesom własnego państwa; kontrwywiadowcze zabezpieczenie sił zbrojnych oraz innych formacji zmilitaryzowanych przed próbami przeniknięcia do ich organów kierowniczych dla zdobycia tajemnic wojskowych; ochrona wojska przed wpływami przestępczości zorganizowanej, ujawnianie korupcji i innych działań; Centrum Operacji Specjalnych w Walce z Terroryzmem, Ochrony Sądownictwa i Pracowników Organów Ochrony Porządku, które przeprowadza akcje operacyjno-bojowe zatrzymania niebezpiecznych przestępców i uwalniania zakładników oraz ochrona sędziów oraz ich rodzin.

Centrum Antyterrorystyczne przy SBU jest rozbudowaną strukturą działającą w formie osoby prawnej, która koordynuje działalność organów władzy wykonawczej dla zapobiegania aktów terrorystycznych skierowanych wobec najwyższych przedstawicieli władzy i ważnych dla bezpieczeństwa obiektów oraz zagrożeń terrorystycznych dla życia i zdrowia obywateli¹⁵. Kierownik Centrum jest powoływany przez Szefa SBU, a odwoływany przez prezydenta.

Powołanie, a właściwie tworzenie od 2015 r., **Policji Narodowej Ukrainy**¹⁶, docelowo w miejsce Milicji, i wspomniana na początku artykułu reforma MSW, skutkuje również pewnymi zmianami w strukturze SBU, jak i innych organów. Zgodnie z ustawą, Policja Narodowa ma być złożona z policji kryminalnej, patrolowej, organów postępowania przygotowawczego, policji ochrony, policji specjalnej i policji specjalnego przeznaczenia. Zapobieganiem, wykrywaniem i ściganiem przestępstw ciężkich zagrożonych dożywociem, zbrodni wojennych, łamania praw człowieka przez funkcjonariuszy oraz przestępczości zorganizowanej ma się zajmować **Państwowe Biuro Śledcze**¹⁷. W 2014 r. Rada Najwyższa uchwaliła również ustawy powołujące do życia dwie nowe instytucje antykorupcyjne: **Narodowe Biuro Antykorupcyjne**, które ma zapobiegać, i zwalczać przestępstwa korupcyjne oraz **Narodową Agencję ds. Przeciwdziałania Korupcji** mającą badać wiarygodność deklaracji majątkowych urzędników państwowych. W zamierzeniu zatem część zadań SBU związanych m.in. z prowadzeniem śledztw w sprawach gospodarczych i korupcji ma być przekazana na zewnątrz¹⁸.

¹⁵ Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy z 14.04.1999, *Pro polozennja pro Antyterrorystycznyj Centra joho koordynacyni grupy pry regionalnych orhanach Szłyby Bezpieky ukrajiny*, Nr 379/99.

¹⁶ Ustawa Ukrainy z 2.07.2015, *Pro Nacjonalmu Policiju*, Nr 580-VIII.

¹⁷ Ustawa Ukrainy z 12.11.2015, *Pro Derżawne Bjuro Rozsliđuwań*, Nr 794-VIII.

¹⁸ W 2015 r. dekretemi prezydenta przyjęta została strategia narodowego bezpieczeństwa Ukrainy i strategia Ukraina 2020 na najbliższe lata zapowiadające priorytety polityki pań-

Kolejnym organem jest **Główny Zarząd Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy (GUR)**, czyli wywiad wojskowy. Formalnie wywiad wojskowy został powołany dekretem prezydenta jeszcze w 1992 r. i właściwie od początku był powiązany z ministerstwem obrony. Dopiero w 2001 r. Rada Najwyższa uchwaliła stosowną ustawę, w oparciu o którą GZW MON obecnie funkcjonuje¹⁹. Naczelnik GUR mianowany jest przez prezydenta. Zgodnie z ustawą, zadaniem Głównego Zarządu Wywiadu jest pozyskiwanie informacji wywiadowczych o charakterze wojskowym, wojskowo-politycznym, wojskowo-technicznym, wojskowo-ekonomicznym i ekologicznym.

Służba Wywiadu Zagranicznego funkcjonuje na podstawie ustawy z 2005 r.²⁰ Pozyskuje ona, analizuje i dostarcza informacje wywiadowcze najwyższym organom władzy państwowej. Według ustawy, do podstawowych zadań Służby należy wsparcie dzięki swojej działalności polityki Ukrainy w sferze ekonomicznej, politycznej i wojskowo-technicznej, ekologicznej oraz informacyjnej; umacnianie możliwości obronnych, zabezpieczanie ekonomicznego i naukowo-technicznego rozwoju kraju; zabezpieczenie bezpiecznego funkcjonowania ukraińskich instytucji poza granicami, bezpieczeństwa ich pracowników oraz rodzin, a także innych obywateli przebywających za granicą, a posiadających wiedzę o tajemnicach państwowych Ukrainy. Ponadto Służba uczestniczy w zwalczaniu terroryzmu, międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, handlu narkotykami, nielegalnego handlu bronią i technologiami do jej produkcji oraz nielegalną migracją, a także podejmuje działania mające na celu przeciwdziałanie zewnętrznym zagrożeniom bezpieczeństwa Ukrainy,

stwa, w tym bezpieczeństwa oraz reformy przewidziane warunkami stowarzyszeniowymi Unii Europejskiej i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Zob. Dekret Prezydenta Ukrainy z 12.01.2015, *Pro stratehiju stałoho rozwydku-Ukrajina 2020*, Nr 5/2015 oraz Dekret Prezydenta Ukrainy z 26.05.2015, *Pro riszennja RNBiO Ukrainy wid 6 trwnja 2015 roku „Pro stratehiju nacjonalnoji bezpeky Ukrainy” 2015*, Nr 287.

¹⁹ Wielokrotnie nowelizowana Ustawa Ukrainy z 22.03.2001, *Pro rozwiduwalni orhany Ukrainy*, Nr 2331-III, która reguluje też częściowo zasady funkcjonowanie omówionej poniżej Służby Wywiadu Zagranicznego. Na marginesie można zauważyć, że pomimo przyznania bardzo szerokich uprawnień prezydentowi, zgodnie z ustawą „O obronie Ukrainy” wszystkie programy związane ze sferą bezpieczeństwa państwa, jak: projekty doktryny wojennej, struktur wojskowych czy państwowy program zbrojeń mają być zatwierdzane przez Radę Najwyższą Ukrainy, co odpowiada art. 85 konstytucji Ukrainy, wg którego do uprawnień Rady Najwyższej należy określanie zasad polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa. Zob. Ustawa Ukrainy z 6.12.1991 r. *Pro oboronu Ukrainy*, Nr 1932-XII z późniejszymi zmianami.

²⁰ Ustawa Ukrainy z 1.12.2005, *Pro Służby zownisznioji rozwidky Ukrainy*, Nr 3160-IV.

życia i zdrowia jej obywateli oraz zapewnia bezpieczeństwo jej majątku państwowego poza granicami.

Ogólne kierownictwo nad Służbą Wywiadu Zagranicznego sprawuje prezydent Ukrainy, który powołuje i odwołuje przewodniczącego SWZ oraz na jego wniosek pierwszego zastępcę i zastępców przewodniczącego. Organem doradczym Szefa Służby jest kolegium. Struktury SWZ uzupełniają Oddziały: operacyjne, analityczne, techniczne, zabezpieczenia, prawny, kadrowy oraz instytucje naukowo-badawcze.

W uzupełnieniu organów wywiadowczych należy wspomnieć jeszcze o **Komitecie ds. wywiadu przy Prezydencie Ukrainy**, który jest organem doradczym, utworzonym w celu opracowywania propozycji i rekomendacji personalnych co do pracy organów wywiadowczych w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony Ukrainy (pozostaje w strukturach RBNiO). Tego typu organ, występujący pod różnymi nazwami, był co najmniej trzykrotnie tworzony i likwidowany w ciągu ostatnich dwudziestu lat, a od 2014 r. przechodził szereg kolejnych restrukturyzacji. Obecnie komitet działa na podstawie kilkakrotnie nowelizowanego już dekretu prezydenta z października 2014 r.²¹ Do zadań komitetu należy również przygotowywanie programów wywiadowczych i projektów decyzji związanych z pracą wywiadu, przedkładanych prezydentowi do zatwierdzenia oraz sprawowanie ogólnego kierownictwa nad pracą organów wywiadowczych Ukrainy²². Komitet może m.in. żądać wszelkich informacji, dokumentów i innych potrzebnych materiałów od centralnych i terenowych organów władz wykonawczej, przedsiębiorstw, urzędów i organizacji; zlecać organom wywiadowczym odpowiednio do ich kompetencji, wykonanie zadań i decyzji związanych z pracą wywiadowczą; tworzyć grupy robocze w celu wykonania ekspertyz lub konkretnych projektów; włączać do współpracy specjalistów centralnych i terenowych organów władzy wykonawczej oraz ekspertów niezależnych; zapraszać na swoje posiedzenia osoby innych centralnych organów władzy wykonawczej. Na czele komitetu stoi Szef. Sprawuje on ogólną kontrolę nad działalnością komitetu, zleca podkomendnym zadania i odpowiada za kontakty z prezydentem.

²¹ Dekret Prezydenta Ukrainy nr 760/2014 z dnia 7.10.2014 *Pro komitet z pytań rozwidky pry Prezydentowi Ukrainy*.

²² Na marginesie jeszcze raz należy podkreślić, że są to struktury stale reformowane. Na początku 2015 r. prezydent rozbudował je o kolejny organ: Wspólny komitet ds. działalności wywiadowczej Ukrainy przy Prezydencie Ukrainy. Por. Dekret Prezydenta Ukrainy Nr 42/2015 z dnia 30.01.2015 *Pro wdoskonalennja systemy zabezpečennja kierownictwa, koordynacji ta kontroluj za dijalnistju rozwidnywalnych organiw Ukrainy*.

Państwowa Służba Łączności Specjalnej i Ochrony Informacji jest kolejną strukturą wyodrębnioną ze Służby Bezpieczeństwa Ukrainy podczas reformy administracji w latach 2004–2006²³. Wcześniej funkcjonowała jako jeden z departamentów SBU. Celem PSŁSiOI jest zabezpieczenie prowadzenia polityki Ukrainy w sferze informatycznej, telekomunikacyjnej, kryptograficznej oraz zbieranie, przechowywanie i zabezpieczania informacji, a także nadzór nad państwowymi systemami informatycznymi.

W ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy działa lub działało szereg jednostek specjalnych, również czekających na reorganizację: jednostki specjalne Milicji – Sokół, której zadaniem jest walka z przestępczością zorganizowaną; batalion specjalny Gryfon, ochraniający pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz Berkut i Tytan. Podobnie jak to się dzieje w pozostałych strukturach, jednostek specjalnych również nie omijają reformy. Jednym z planów, właśnie realizowanych w roku 2016, jest zastąpienie tych jednostek i tworzenie w ramach Policji Narodowej nowej formacji – **Kord**, na wzór amerykańskiego SWAT, brytyjskiego Special Branch czy francuskiego GIGN²⁴.

Na Ukrainie funkcjonuje kilka specjalistycznych **uczelni** przygotowujących kadry służb specjalnych. Pracowników służby bezpieczeństwa kształcą Akademia Narodowa SB oraz Fakultet Przygotowania Śledczych dla SBU przy Narodowej Akademii Prawniczej im. Jarosława Mądrego. Akademia powstała w 1995 r. w wyniku przekształcenia Instytutu Przygotowania Kadr SB Ukrainy²⁵. Przygotowaniem kadr dla wywiadu ukraińskiego, od maja 2007 r., zajmuje się Instytut Służby Wywiadu Zagranicznego powstały na bazie wydzielonego z Akademii SB Ukrainy Instytutu Przygotowania Kadr Wywiadu Zagranicznego²⁶.

Nieco inny profil naukowy, ma powołany w 1992 dekretem prezydenta **Narodowy Instytut Studiów Strategicznych**²⁷. Jest to utworzony przy

²³ Tworzenie tego organu było kilkuetapowe. Pierwszym krokiem był dekret prezydenta z 7.11.2005, Pro doderżennja praw ljudyny pid czas provedennja operatywno-technicznych zachodiv, Nr 1556/2005. Następnie Rada Najwyższa uchwaliła stosowną ustawę 23.02.2006, Pro derżawnou służbu specjalnoho zwjazku ta zachistu inforanciji Ukrajiny (Nr 3475-IV), Strukturę organu uszczegółowił kolejny dekret prezydenta z 30.06.2011, pro administraciju derżawnoji służbu specjalnoho zwjazku ta zachistu inforanciji Ukrajiny, Nr 717/2011.

²⁴ Por. <http://nationalpolice.com.ua> (30.08.2016).

²⁵ Od 2001 roku w Akademii są także kształcone kadry dla potrzeb wywiadu Ministerstwa Obrony. K. Kraj, *Służby...*, s. 41.

²⁶ http://szru.gov.ua/index_ua/index.html%3Fpage_id=19.html (18.07.2016).

²⁷ Dekret Prezydenta Ukrainy 4.03.1992 r. *Pro stworennja Nacionalnoho instytutu strategicznych doslidzeń* Nr. 127/1992.

prezydencie organ naukowo-badawczy podporządkowany bezpośrednio Radzie Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy. Głównym zadaniem instytutu jest opracowywanie projektów naukowo-badawczych oraz nadzór nad ich wykonaniem, przygotowywane analizy materiałów naukowych na potrzeby RBNiO i Administracji Prezydenta, za jakość których ponosi odpowiedzialność, oraz na ich podstawie opracowywanie prognoz naukowych. Głównie są to analizy rozwoju państwa z zakresu strategicznego, geopolitycznego, społeczno-politycznego, socjalno-ekonomicznego, państwowo-prawnego i wojskowego. Kierownictwo ogólne nad pracami instytutu sprawuje Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, natomiast bezpośrednio pracami kieruje powołany przez prezydenta na wniosek Sekretarza RBNiO – dyrektor instytutu.

Jak wskazano powyżej, system organów służb specjalnych jest znacznie rozbudowany. W jego skład wchodzi zarówno organy konstytucyjne, jak i powoływane aktami niższego rzędu, swym zakresem zainteresowań obejmujące znakomitą większość działalności całego państwa²⁸. Proces tworzenia aparatu z pewnością nie jest zamknięty. Z jednej strony zmiany w strukturze organów państwowych nie są czymś nadzwyczajnym. Charakterystyczne jest jednak, że w przypadku Ukrainy zmiany te zdarzają się dość często. Cechą szczególną jest również znaczny rozrost tych struktur, zauważalny od momentu odzyskania niepodległości, zahamowany pod koniec XX wieku i w połowie pierwszej dekady XXI wieku, ponownie spotęgowany w ostatnich latach²⁹. Sytuację komplikuje również

²⁸ W artykule pominięto chociażby kwestie formacji specjalnych zorganizowanych przy Siłach Zbrojnych Ukrainy: od powszechnych jednostek rozpoznawczych i zwiadowczych tzw. specnazu po elitarne jednostki specjalne podległe Zarządowi Operacji Specjalnych Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy. Dla przykładu można wymienić: 3 pułk specjalny z Kirowogradu, 8 pułk specjalny z Chmielnickiego, 73 Centrum Morskich Operacji Specjalnych w Oczakowie czy 140 Centrum Sił Operacji Specjalnych. Zob. szerzej np. M. Cielma, *Jednostki specjalne ukraińskich sił zbrojnych*, <http://dziennikzbrojny.pl/artykuly/art,2,6,7023,armie-swiata,potencjal,jednostki-specjalne-ukraińskich-sil-zbrojnych> (20.08.2016).

²⁹ Przykładowo, w wyniku przeprowadzonej w 1999 r. reformy administracji zmniejszono liczbę ukraińskich urzędów centralnych ponad dwukrotnie – z 89 do 35. Ograniczono liczbę ministrów, zlikwidowano Gwardię Narodową, centralne Biuro Śledcze i Komitet Polityki Informacyjnej. Druga wielka reforma administracji miała miejsce w 2005 r., kiedy to spróbowano realizować takie postulaty, jak: zlikwidowanie sporów kompetencyjnych, uproszczenie struktur, usprawnienie kontroli, zmniejszanie wydatków a zwiększenie efektywności działania poszczególnych instytucji. Wówczas m.in. wywiad zagraniczny został przeniesiony z SBU do SWZ. Zob. też: S.G. Serogina, *Teoretyczno-prawowi ta organizacijni zasady funkcionowania instytutu prezidenstwa w Ukraini*, Nacionalna Juridyczna Akademiya Ukrainy, Charkiw 2001, s. 229. Druga wielka reforma miała miejsce w 2005 r.

istniejąca wewnątrz samego aparatu tendencja rozwojowa, skutkująca permanentnym wzrostem liczby urzędników, co zaś wiąże się z biurokracją i trudnościami z kontrolą pracy tych organów³⁰. Wszystko to ma miejsce w nadzwyczajnych okolicznościach zewnętrznych i wewnętrznych – wciąż trwającym konflikcie zbrojnym oraz głębokim kryzysem gospodarczym. Na dzisiaj z pewnością można stwierdzić, że zapoczątkowane zmiany będą kontynuowane. Nie można jednak przewidzieć, w jakim kierunku ostatecznie pójdą i kiedy reforma zostanie zakończona.

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest służbom specjalnym niepodległej Ukrainy. W 1992 r. powołano Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy, która dała początek dzisiejszym strukturom ukraińskich służb specjalnych. W tekście zostały poddane analizie podstawowe organy tworzące strukturę tych służb: SBU, Główny Zarząd Wywiadu Ministerstwa Obrony Ukrainy, Służba Wywiadu Zagranicznego Ukrainy, Państwowe Biuro Śledcze, Państwowa Służba Specjalnej Łączności i Ochrony Informacji, Policja Narodowa Ukrainy, Wydział Operacyjno-Śledczy Państwowej Służby Granicznej Ukrainy, Gwardia Narodowa Ukrainy, Komitet ds. wywiadu oraz Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy.

Artur Olechno

SECRET SERVICES IN THE POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE

Article devoted to the secret services of the independent Ukraine. The secret services of Ukraine were established in 1992, what gave the beginning of today's structures of Ukrainian secret services. The text discusses the basic organs which form the structure of these services, among others: The Security Service of Ukraine, the Chief Directorate of Intelligence of the Ministry of Defense of Ukraine, the Foreign Intelligence Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, State Special Communications Service of Ukraine, National Police of Ukraine,

³⁰ Cały szereg doniesień sygnalizujących ten problem również w języku polskim (szczególnie po wybuchu konfliktu zbrojnego w 2014 r.) Por. np. Z. Parafianowicz, *Ukraińska bitwa o resorty siłowe*, <http://wiadomosci.onet.pl>; A. R., *Opcja zerowa w służbach specjalnych Ukrainy*, <http://www.mpolska24.pl/post/6991/opcja-zerowa-w-sluzbach-specjalnych-ukrainy> (20.08.2016); T.A. Olszański, P. Żochowski, *Wyboista droga. Trudny proces ukraińskich reform*, <http://www.osw.waw.pl>, wszystkie z 19.07.2016.

Department of Operations and Investigation of the State Border Guard Service of Ukraine, the National Guard of Ukraine and the National Security and Defense Council of Ukraine.

KEY WORDS: *Ukraine, secret services, security of the state, The Security Service of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine*

Bibliografia

- Konstytucja Ukrainy z 28.06.1996 (254κ/96-WR).
Ustawa Ukrainy z 6.12.1991 r. *Pro oboronu Ukrainy*, Nr 1932-XII ze zm.
Ustawa Ukrainy z 25.03.1992, *Pro Slużbu Bezpieky Ukrainy*, Nr 2229-XII.
Ustawa Ukrainy z 3.04.1998, *Pro Radu nacionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy*, Nr 183/98-WR.
Ustawa Ukrainy z 20.10.2005, *Pro zahalnu strukturu i czislenist Slużby Bezpieky Ukrainy*, 3014-IV.
Ustawa Ukrainy z 1.12.2005, *Pro Slużby zownisznoji rozwidky Ukrainy*, Nr 3160-IV.
Ustawa Ukrainy z 23.02.2006, *Pro derżawnou slużbu specjalnoho zwjazku ta zachistu informaciji Ukrainy*, Nr 3475-IV.
Ustawa Ukrainy z 13.03.2014, *Pro Nacionalnuju Hwardiju Ukrainy*, Nr 876-VII.
Ustawa Ukrainy z 2.07.2015, *Pro Nacionalnu Policiju*, Nr 580-VIII.
Ustawa Ukrainy z 12.11.2015, *Pro Derżawne Bjuro Rozsliduwaiń*, Nr 794-VIII.
Dekret Prezydenta Ukrainy 4.03.1992 r. *Pro stworennja Nacionalnoho instytutu strategicznych doslidzeń*, Nr 127/1992.
Dekret Prezydenta Ukrainy z 14.04.1999, *Pro polożennja pro Antyterorystycznyj Centr ta joho koordynacyjni grupy pry regionalnych orhanach Slużby Bezpieky Ukrainy*, Nr 379/99.
Dekret Prezydenta Ukrainy z 2.02.2000 *Pro nowyj skład Rady nacionalnoj bezpeky i oborony Ukrainy*, Nr 162/2000.
Dekret Prezydenta z 7.11.2005, *Pro doderżennja praw ljudyny pid czas provedennja operatywno-technicznych zachodiw*, Nr 1556/2005.
Dekret Prezydenta z 30.06.2011, *Pro administraciju derżawnoji slużbu specjalnoho zwjazku ta zachistu informaciji Ukrainy*, Nr 717/2011.
Dekret Prezydenta Ukrainy z 7.10.2014 *Pro komitet z pytań rozwidky pry Prezydentwoi Ukrainy*, Nr 760/2014.
Dekret Prezydenta Ukrainy z 12.01.2015, *Pro stratehiju staloho rozwydku-Ukrajina 2020*, Nr 5/2015.

- Dekret Prezydenta Ukrainy z 30.01.2015 *Pro wdoskonalennja systemy zabezpečennja kierywnyctwa, koordynaciji ta kontroluj za dijalnistju roz-widywalnych organiw Ukrainy*. Nr 42/2015.
- Dekret Prezydenta Ukrainy z 26.05.2015, *Pro riszennja RNBiO Ukrainy wid 6 trwnja 2015 roku „Pro stratehiju nacjonalnoji bezpeky Ukrainy”*, Nr 287/2015.
- Postanowa Werchownoji Rady Ukrainy z 20.09.1991, *Pro Stworennja Służby Nacjonalnoji Bezpeky Ukrainy*, Nr 1581-XII.
- A. R., *Opcja zerowa w służbach specjalnych Ukrainy*, <http://www.mpolska24.pl/post/6991/opcja-zerowa-w-sluzbach-specjalnych-ukrainy> (20.08.2016).
- Cielma M., *Jednostki specjalne ukraińskich sił zbrojnych*, <http://dziennik-zbrojny.pl/artykuly/art,2,6,7023,armie-swiata,potencjal,jednostki-specjalne-ukrainskich-sil-zbrojnych> (20.08.2016).
- Kraj K., *Służby specjalne Ukrainy*, „MMS Komandos” 2010, nr 7–8.
- Olechno A., *Institucja Prezydenta w systemie konstytucyjnych organów Ukrainy (1996–2005)*, Toruń 2009.
- Olszański T.A., Żochowski P., *Wyboista droga. Trudny proces ukraińskich reform*, <http://www.osw.waw.pl>.
- Parafianowicz Z., *Ukraińska bitwa o resorty siłowe*, <http://wiadomosci.onet.pl>.
- Serogina S.G., *Teoreticzno-prawowi ta organizacijni zasady funkcjonowania instytutu prezydentstwa w Ukraini*, Nacionalna Juridyczna Akademia Ukrainy, Charkow 2001.